

6. Іваськевич І.О. Організація соціального забезпечення: навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2003.

7. Шевчук П.І., Берік З.А. Пенсійне забезпечення. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2002.

8. Якимів А.І. Формування і розвиток системи пенсійного забезпечення в Україні. – Львів: Афіша, 2003.

УДК 658.29

Ст. викл. З.О. Коваль – НУ "Львівська політехніка"

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА НАПРЯМИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НЕПЛАТЕЖІВ У РОЗРАХУНКАХ З ПОСЕРЕДНИКАМИ

Здійснено класифікацію основних факторів, які сприяють поширенню неплатежів у розрахунках з посередниками, запропоновано можливі шляхи зменшення та попередження їх впливу.

Senior teacher Z.O. Koval – NU "Lvivska polytechnica"

Reasons of origin and directions of warning of non-payments in calculations with mediators

The classification of factors those are favourable in payments between intermediates. The possible ways of decrease and elimination of their influence are proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема неплатежів поряд із недостатнім інформаційним забезпеченням, нестабільністю законодавчої бази, недосконалістю форм та методів державного регулювання зв'язків підприємства зі споживачами продукції переконливо свідчать, що механізм регулювання взаємин виробників та посередників потребує удосконалення. Неплатежі найчастіше супроводжують діяльність підприємств-початківців, які не мають досвіду організації каналів розподілу, надійних і ефективних зв'язків із посередниками. Ця проблема актуальна також для досвідчених виробників, оскільки практично важко знайти підприємство, в якого ніколи не було дебіторської заборгованості та неплатежів.

Незважаючи на те, що спектр причин виникнення неплатежів у розрахунках між підприємствами досить широкий, результат завжди один – ускладнення взаємин та фінансово-економічного стану цих підприємств. Вихід із цієї ситуації підприємства часто знаходять у вигляді використання бартерних операцій та взаємозаліків. Проте, такі методи подолання неплатежів не завжди є прийнятними. З огляду на це, актуальності набуває пошук напрямів попередження неплатежів, вчасне та систематичне використання яких дасть змогу уникнути їхньої появи у розрахунках підприємств із посередниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена означена стаття. На основі аналізу досліджень та публікацій [1-5], в яких підіймається проблема неплатежів, наскрізною є думка, що неплатежі є відображенням системних змін в економіці країни і пов'язані із змінами у функціонуванні системи фінансового обігу, можна виділити такі основні фактори поширення неплатежів:

- фінансові (висока вартість кредиту, розрив між "реальним" сектором економіки і фінансовими структурами, проблеми, пов'язані з оплатою податків, можливість бартеру);
- виробничі (істотні зміни структури неплатежів виробництва за рахунок збільшення цін на паливо і енергію, різке зменшення обсягів і деформація структури оборотних засобів підприємств у результаті лібералізації цін і т.п.);
- адміністративні (велика роль держави у формуванні заборгованості, занадто висока відсоткова ставка при відсутності державних коштів для сплати власних боргів перед підприємствами);
- правові (нестабільністю законодавчої бази, дії законів, які регулюють підприємницьку діяльність гальмуються недостатньою їх довершеністю [6], що потребує постійних змін та доповнень щодо їх сутності, у першу чергу, це стосується оподаткування, ліцензування, законодавчої бази щодо підтримки національного виробника та регулювання взаємовідносин виробників і посередників);
- організаційні (помилки вхідних даних, складність оперативного збору інформації, сумніви щодо її достовірності, недостатня швидкість реагування на ситуацію, існування коаліції посередників і ін.).

Метою статті є розробка рекомендацій щодо попередження неплатежів у розрахунках з посередниками.

Відповідно до поставленої мети визначені такі завдання дослідження:

- аналіз причин виникнення неплатежів у розрахунках між підприємствами-виробниками і посередниками;
- здійснення класифікації основних факторів, які сприяють поширенню неплатежів у розрахунках з посередниками;
- розробка можливих шляхів зменшення та попередження виникнення неплатежів.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Результати аналізу та оцінки впливу на формування неплатежів деяких із зазначених вище факторів можна спостерігати у публікаціях [1-4] (переважно, зарубіжних) у вигляді економічних моделей. Зокрема, у [2] розглядається задача взаємного погашення боргів підприємствами без додаткових джерел фінансування, яка зводиться до транспортної задачі, що дає змогу оцінити вплив на взаємне зарахування боргів різноманітних сприяючих або протидіючих факторів переважно організаційного характеру. Стаття [3] присвячена розгляду моделі поведінки виробничого підприємства залежно від зовнішніх параметрів з можливістю збуту і постачання продукції за допомогою таких двох каналів: традиційного, стабільного, але пов'язаного з неплатежами; і комерційного, з повною оплатою рахунків, але нестабільного. Цікавою є також модель рівноваги з неплатежами, які трактуються як взаємний кредит підприємств [4]. Проте, економіко-математичні моделі не охоплюють усієї сукупності факторів, що визначають існування та поширення неплатежів (як і будь-яких інших економічних явищ та процесів), занижують, а інколи взагалі не враховують їх вплив, тому на основі узагальнення результатів аналізу останніх досліджень та публікацій, які присвячені розв'язанню даної проблеми, спробуємо запропонувати шляхи усунення або зменшення впливу кожної групи класифікованих факторів.

Держава повинна виступати координатором повного використання потенційних напрямів уникнення та ліквідації неплатежів у розрахунках підприємств на макрорівні, гарантом виконання зобов'язань між партнерами, страховою стороною, інформаційним джерелом, діловим партнером в угодах.

Так, не можна недооцінювати вплив на поширення неплатежів факторів, що виникають у результаті взаємин підприємств з державою. Існування цих факторів визначає необхідність удосконалення форм та методів державного регулювання зв'язків підприємства зі споживачами продукції. Ситуація в Україні характеризується нестабільністю законодавчої бази, дії законів, які регулюють підприємницьку діяльність, гальмуються недостатньою їх довершеністю [6], що потребує постійних змін та доповнень щодо їх сутності, у першу чергу, це стосується оподаткування, ліцензування, законодавчої бази щодо підтримки національного виробника та регулювання взаємовідносин виробників і посередників. Органи управління зацікавлені у розвитку системи послуг, які надаються посередниками (з урахуванням можливості одержання додаткової економії і поповнення бюджету, вдосконалення за участю посередників системи інформаційного обслуговування для регіонів та інше). Важливим напрямом державного впливу на функціонування інфраструктури є координація товаропотоків через місця складування.

Проблеми організаційного плану (особливо це стосується недостатнього інформаційного забезпечення) можна подолати за допомогою об'єктивної оцінки не лише свого виробничого, економічного і фінансового потенціалу, а й потенціалу своїх можливих конкурентів і партнерів. Проблема інформаційної непрозорості товарних ринків до сьогодення залишається актуальною і потребує вирішення. Одним з найбільш ефективних шляхів вирішення цієї проблеми є створення великими оптово-посередницькими організаціями єдиної інформаційної мережі, які дають змогу не тільки оперативно одержувати необхідну інформацію, але й безпосередньо укласти в режимі реального часу угоди купівлі-продажу. Також, одним із напрямів розв'язання проблем організаційно-інформаційного характеру є ідея створення рейтингових агентств, які успішно функціонують у країнах із розвинутою ринковою економікою і на договірних засадах виконують роботи щодо оцінки надійності та платоспроможності партнерів для підприємств, акціонерних товариств, банків, держави та інших замовників. Поряд з показниками, які характеризують фінансову та господарську діяльність вони могли б надавати інформацію, що характеризує ще й комерційну діяльність підприємства, кількість укладених угод, виконання боргових зобов'язань, взаємовідносини з постачальниками та замовниками.

Фактори впливу на неплатежі фінансового плану можна подолати, координуючи інтереси гуртових посередників і підприємств-виробників, надаючи їм необхідну інформацію, сприяючи забезпеченню взаємовигідної економії при їх взаємодії, зниженню витрат товарообігу, надаючи певні пільги за принципом: чим більша кількість товару продається за нижчими цінами, тим істотніше пільги для суб'єктів усього каналу товарообігу.

Помилковим є також заниження ролі правового регулювання у розрахунках з посередниками. У цій сфері діє Закон України "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" від 22.11.96 р. №543/96 ВР, Цивільний та Господарський кодекси, Постанова президії Вищого арбітражного суду від 12.02.99 р. № 02-5/111 "Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних визнанням договорів недійсними" та інші постанови і законодавчі документи. Так, стаття 178 Цивільного кодексу передбачає такі види забезпечення зобов'язань: штраф, пеня, зalog, поручительство, завдаток. Відповідно до статті 214 ЦК за вимогою кредитора боржник повинен сплатити суму боргу з врахуванням встановленого індексу інфляції або 3 % річних із заборгованої суми. При укладенні договору у розділі, який передбачає відповідальність сторін, може бути також передбачено відповідальність боржника за невиконання зобов'язань у вигляді пені в розмірі облікової ставки НБУ від суми протермінованого платежу за кожен день відтермінування.

Вважаємо, що застосування на макрорівні наведених вище напрямів дасть змогу значно скоротити рівень неплатежів у розрахунках між підприємствами-виробниками і посередниками. Проте, на нашу думку, кращих результатів можна досягти, якщо паралельно використовувати відповідні заходи на мікрорівні при організації взаємин із роздрібними та гуртовими посередниками (рис.). На мікрорівні з метою уникнення неплатежів у розрахунках з гуртовими посередниками рекомендується здійснити оцінку наступних факторів:

- реєстраційні документи потенційного партнера;
- платоспроможність потенційного посередника;
- досвід роботи на ринку, пов'язаний з реалізацією та просуванням аналогічної продукції;
- стан транспортної та складської бази;
- характеристика та кількість роздрібних посередників, з якими співпрацює гуртовий посередник.

З метою уникнення неплатежів у розрахунках з роздрібними посередниками рекомендується здійснити оцінку наступних факторів:

- досвід роботи посередника на цільовому ринку. Потенційний посередник повинен володіти інформацією про товар, з яким йому доведеться працювати, і вміти просувати його. Про це уміння можна судити на основі інформації щодо обсягів продажів;
- ділова репутація. Оцінка ділової репутації включає аналіз платоспроможності посередника, його схильності затримувати, або взагалі не сплачувати платежі на основі інформації одержаної від його попередніх партнерів, рейтингової оцінки надійності посередника тощо;
- оцінка організації персонального продажу і необхідного рівня сервісу;
- оцінка перспектив співпраці.

Незважаючи на те, що оцінка потенційних посередників за цими критеріями повністю не застраховує підприємства-виробники від можливості виникнення проблеми неплатежів, її здійснення дає змогу значно знизити рівень цього ризику. Найкращий спосіб уникнути проблеми неплатежів – відпус-

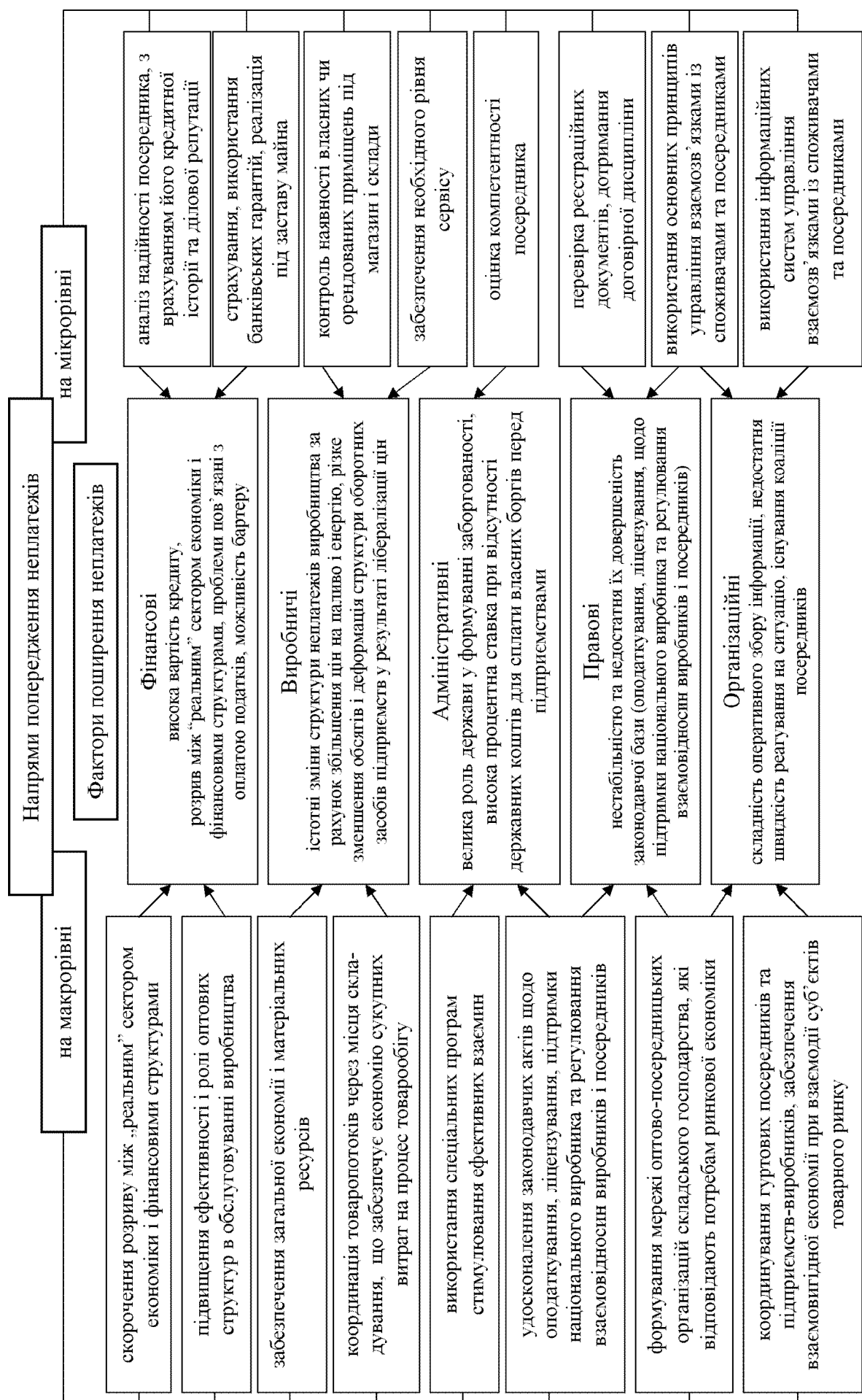

Рис. Фактори поширення неплатежів та шляхи зменшення їх впливу

кати товар з використанням передоплати, банківських гарантій або під заставу майна. Проте, у більшості випадків організації каналів розподілу, відомий посередник не погоджується на передоплату, вимагає тривалого відтермінування платежу, зниження ціни на товар.

На практиці поширеною є така модель: спочатку посередник працює на умовах передоплати; коли відносини переходять у сферу довіри та взаємодопідтримки сторони змінюють форму оплати на більш лояльну; деякий час посередник вчасно оплачує рахунки, виконує зобов'язання; а згодом, порушуються умови оплати, розпочинаються проблеми з неплатежами. З огляду на це, останнім часом успішно використовують банківські гарантії у розрахунках з посередниками. Проте, вони не є прийнятними для дрібних посередників, у співпраці з якими використовують заставу майна.

Під час аналізу проблеми неплатежів у діяльності вітчизняних підприємств з'ясовано, що на даний час у багатьох з них кредиторська заборгованість набагато перевищує дебіторську і, навіть, має тенденцію до збільшення. Часто ріст величини заборгованості підприємства можна пояснити такими обставинами:

- специфіка виробництва (наприклад, тривалі виробничі цикли, сезонний характер виробництва і т.д.),
- особливість положення підприємства у складі того чи іншого промислово-фінансового конгломерату (коли фінансові ресурси, доходи і прибуток концентруються в одних юридичних осіб, що входять у конгломерат (банки, холдинги, інші фінансові і комерційно-посередницькі установи), а борги і збитки – в інших).

Криза неплатежів сприяла ускладненню методів їх аналізу, а також багатостадійності цього процесу. Зокрема, етапи дослідження неплатежів у розрахунках підприємства включають:

- 1 етап – оцінка масштабів неплатежів;
- 2 етап – аналіз темпів росту неплатежів;
- 3 етап – оцінка факторів, що впливають на тенденції і динаміку нагромадження дебіторської і кредиторської заборгованості;
- 4 етап – аналіз структури дебіторської і кредиторської заборгованості.

Оцінку масштабів неплатежів здійснюють за допомогою визначення коефіцієнта повернення платежів, оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості, період оборотності дебіторської заборгованості. На другому етапі аналізується динаміка неплатежів підприємства порівняно зі середньогалузевими показниками, а також порівняно з темпами росту виторгу від реалізації. На третьому етапі необхідно дослідити фактори, що впливають на тенденції і динаміку нагромадження дебіторської і кредиторської заборгованості. На четвертому етапі з'ясовується частка протермінованої кредиторської заборгованості і сумнівної дебіторської заборгованості у загальній заборгованості підприємства.

Висновки. Використання наведених етапів дослідження неплатежів дадуть змогу не тільки оцінити неплатежі підприємства у контексті його платоспроможності, але й проаналізувати масштаби, темпи росту власних неплатежів та фактори, що сприяють їх поширенню. Розроблена класифікація фак-

торів, які сприяють поширенню неплатежів у розрахунках з посередниками, сприятиме ідентифікації та своєчасному виявленню можливих загроз з боку зовнішнього і внутрішнього середовища функціонування підприємства. Використання запропонованих напрямів зменшення та попередження впливу цих факторів на макро- та мікрорівні допоможе уникнути або зменшити рівень неплатежів у розрахунках підприємств-виробників із посередниками.

Література

1. Варшавский А.Е. Моделирование платежей и денежного спроса в бартерной экономике России// Экономика и математические методы. – 2000, № 2, т. 36. – С. 11- 15.
2. Аниконов Д.С., Цициашвили Г.Ш. Вопросы усовершенствования процедуры взаимозачета долгов// Экономика и математические методы. – 2000, № 3, т. 36. – С. 39-48.
3. Гуриев С.М., Поспелов И.Г., Перов А.А., Шананин А.А. О роли платежей в интеграции предприятий// Экономика и математические методы. – 1999, № 1, т. 35. – С. 56-66.
4. Гуриев С.М., Поспелов И.Г., Шапошник Д.В. Модель общего равновесия при наличии трансакционных издержек и денежных суррогатов// Экономика и математические методы. – 2000, № 2, т. 36. – С. 63-72.
5. Рикшинский О. Информационное обеспечение коммерции// РИСК, № 5-6. – 2000. – С. 21-26.
6. Парижак Н.В. Державне регулювання ціноутворення в Україні// Фінанси України, № 4. – 2000. – С. 31-36.

УДК 697.94.(075)

Доц. В.Й. Лабай, канд. техн. наук;
ст. викл. О.В. Омельчук. – НУ "Львівська політехніка"

ЕКСЕРГЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ МІСЦЕВИХ АВТОНОМНИХ КОНДИЦІОНЕРІВ

Описано ексергетичний метод аналізу роботи одноступеневих хладонових холодильних машин, які використовуються в місцевих автономних кондиціонерах. Визначено ексергетичний ККД split-кондиціонерів фірми "Sanyo" для стандартних умов і показана його залежність від холодопродуктивності кондиціонера.

Ключові слова: ексергія, баланс, місцевий автономний кондиціонер, ефективність.

Doc. V.Yo. Labay; senior teacher O.V. Omel'chuk – NU "L'viv's'ka Politekhnik"

Exergetic analysis of local autonomous air conditioners

In this article it was described the method of the exergetic analysis of one-step freon cooling engines, that are used in the local autonomous air conditioners. It was defined the exergetic output-input ratio of the several "split" air conditioners of firm "Sanyo" for standard conditions and shown dependence of it from the air conditioner cooling capacity.

Keywords: exergy, balance, local autonomous air conditioner, efficiency.

Для визначення максимальної ефективності роботи холодильної машини в цілому, а також для оцінки втрат енергії в її окремих конструктивних елементах, найзручніше використовувати загальний термодинамічний метод аналізу – ексергетичний [1].

Ексергія системи у даному стані вимірюється кількістю перетворюваної енергії, яка може бути отримана від системи завдяки її зворотному переходу з даного стану у стан рівноваги з навколишнім середовищем.

Ексергетичний аналіз дає змогу встановити максимальні термодинамічні можливості системи, визначити втрати ексергії в ній та обґрунтувати рекомендації з вдосконалення окремих її елементів [1, 2].